

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA PEDAGOGIK TAFAKKURNI
RIVOJLANTIRISHDA "PEDAGOGIKA NAZARIYASI VA TARIXI" O'QUV
MODULINING O'RNI**

Shaydullayeva Kamola Shapulatovna
Termiz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada "Pedagogika nazariyasi va tarixi" fanining maqsadi, vazifalari, bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik tafakkurni rivojlantirishdagi o'rni xususida so'z boradi. Pedagogika fanining turli davrlardagi tadrijiy rivojlanish tarixi, o'ziga xos xususiyatlari, o'tmish va hozirgi zamon pedagogikasining yosh avlodni tarbiyalashdagi roli ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *bo'lajak o'qituvchi, pedagogika tarixi, pedagogik tafakkur, oliy ta'lim muassasasi, kasbiy faoliyat, ilmiy plyuralizm.*

Аннотация. *В данной статье говорится о цели, задачах и роли «Теории и истории педагогики» в развитии педагогического мышления будущих учителей. Раскрыта история постепенного развития науки педагогики в разные периоды, ее особенности, роль педагогики прошлого и настоящего в воспитании молодого поколения.*

Ключевые слова: *будущий учитель, история педагогики, педагогическое мышление, вуз, профессиональная деятельность, научный плюрализм.*

Annotation. *This article talks about the purpose, tasks, and role of "Theory and History of Pedagogy" in the development of pedagogical thinking of future teachers. The history of the gradual development of the science of pedagogy in different periods, its characteristics, the role of past and present pedagogy in educating the young generation are revealed.*

Key words: *future teacher, history of pedagogy, pedagogical thinking, higher education institution, professional activity, scientific pluralism.*

Bo'lajak o'qituvchi kasbiy tayyorgarligining mazmuni asrlar davomida pedagogika nazariyasi va tarixi sohasidagi bilimlarni o'z ichiga oladi. Oliy ta'lim davlat ta'lim standartiga muvofiq, pedagogikaning nazariy asoslarini bilish pedagogika universiteti talabasi egallashi kerak bo'lgan vazifalaridan biridir.

Pedagogik sohaga kirib kelayotgan zamonaviy yosh mutaxassis, ta'lim faktlari, tushunchalari va nazariyalari bo'yicha bilimlar bilan qurollangan, tarixiy-pedagogik tafakkurga ega bo'lsa, o'z kasbiy faoliyatida ko'plab xatolardan qocha oladi. Ushbu o'quv intizomini o'rganib, talabalar turli xil ta'lim nazariyalari va amaliy ishlanmalarda o'zini o'zi belgilash, o'z pedagogik yo'llarini tanlash va o'qituvchi yoki rahbar sifatida muayyan faoliyatda o'tmish tajribasidan foydalanish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladilar.

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” fanining maqsadi talabalarning tarixiy-pedagogik madaniyati, tarixiy-pedagogik tafakkurini rivojlantirishga ko‘maklashish, tarbiya va ta‘limning madaniyat, jamiyat va shaxs rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liqligini anglashdan iborat. Ushbu maqsad bir qator vazifalarga bo‘lingan, xususan: yurtimizda va chet elda ta‘lim va kadrlar tayyorlash nazariyasi va amaliyotini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni haqida ma‘lumot berish; pedagogik g‘oyalar va milliy tarbiya modellarining madaniy-tarixiy shartlilikini ko‘rsatish; tarixiy-pedagogik jarayonning rivojlanishida umumiy va maxsus, an‘anaviy va innovatsion dialektikani yetkazish; zamonaviy dunyoda ta‘limni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari haqida tushunchani shakllantirish; klassik pedagogik merosga kiritish, insonparvar mahalliy va xorijiy klassik pedagogik fikrning tarixiy merosiga murojaat qilish zarurligini rivojlantirish; turli tarixiy davrlarda, turli madaniy-tarixiy sharoitlarda ta‘lim tizimlarining tarixiy-pedagogik tahlilini bera olish malakasini shakllantirish. Ta‘lim tarixini o‘rganish quyidagi tamoyillarga asoslanadi: tarixiylik va ilmiy plyuralizm, material bilan axborot-tahliliy ishlash, pedagogik vaziyatlarni hissiy-ratsional tahlil qilish.

Materialni talabalar xronologik tamoyilga muvofiq o‘rganadilar. O‘quv dasturi uchta asosiy bo‘limni o‘z ichiga oladi. Birinchi bo‘limda ibtidoiy jamiyatda ta‘limning paydo bo‘lishidan to XX asr boshlarigacha bo‘lgan xorijiy pedagogika tarixi haqida ma‘lumotlar mavjud bo‘lib, G‘arbiy Evropa ta‘limi rivojlanishining eng muhim bosqichlari yoritilgan. Ikkinchi bo‘lim talabalarga xalq, davlat, jamoat, sovet mustamlakachiligi pedagogikasi davrlarida mahalliy pedagogika va ta‘limning rivojlanishini ochib beradi. Uchinchi bo‘limda XX asr oxiri – XXI asr boshlarida dunyoda maktablar va pedagogikaning rivojlanishi ko‘rsatilgan.

Ammo shunga qaramay, fanning ko‘p mazmuni talabalarni klassik pedagogik merosga yo‘naltirishga qaratilgan. U klassik deb atalgan, chunki u taniqli olimlar asarlarining eng yaxshi namunalarini taqdim etadi. Pedagogika - bu ta‘lim, tarbiya va rivojlanish yo‘nalishiga ega.

Mashhur rus olimi M.V. Boguslavskiy, “Pedagogika nazariyasi va tarixini o‘qitish metodikasi nuqtai nazaridan o‘quv vaqtining keskin tanqisligini hisobga olsak, yagona yo‘l talabalarning evristik, izlanish, tarixiy manbalar bilan mustaqil ishlashini tubdan oshirishdir. O‘qitishning ham, talabalarning ijodiy izlanishini ham tashkil etishning barcha faol, interaktiv, izlanish shakllaridan: seminarlar, konferensiyalar, bahslar, tezislari va boshqalardan samarali foydalanish zarur” – deya ta‘kidlaydi[1]. Shu munosabat bilan u o‘qituvchi va talabalarning tarixiy-pedagogik materiallar bilan ishlash shakllari yetarli darajada xilma-xillikni taklif qiladi: ta‘lim tarixiga oid hujjatli filmlarni tomosha qilish va muhokama qilish, o‘z-o‘zini nazorat qilish va guruhda muhokama qilish uchun savollar va topshiriqlar, jadvallarni to‘ldirish, qiyosiy tarixiy va pedagogik tahlil, muammoli savollar, ijodiy topshiriqlar, testlar, keyslar, veb-kvestlar, insholar, testlar va boshqalar.

Pedagogika tarixini o'rganishning o'ziga xos xususiyati tarixiy-pedagogik tajribani uning prognostik ahamiyati nuqtai nazaridan tushunishga yordam beradigan pedagogik tafakkurni tarbiyalashga qaratilgan vazifalarni tanlashdadir[2]. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, o'qituvchining maqsadi talabalarni dars mazmunini yo'naltirishga o'rgatish emas, balki amaliy topshiriqlarni bajarishda har tomonlama yordam berishdir.

Pedagogika tarixini o'rganishda talaba pedagogik fikr va maktab amaliyotining paydo bo'lishi va rivojlanishini tavsiflovchi ulkan faktik material bilan tanishadi. Ushbu materialni ilmiy tahlil qilish tarbiya va ta'limning ijtimoiy-iqtisodiy omillarning haqiqiy determinizmi to'g'risida xulosa chiqarishga olib keladi, pedagogik g'oyalar, keyinchalik pedagogika fanining siyosat va falsafa bilan uzviy bog'liqligiga ishonch hosil qiladi.

Shu bilan birga, keng tarixiy-madaniy asosda o'qitiladigan, fan tarixining umumiy kontekstiga kiritilgan pedagogika nazariyasi va tarixi kursi o'quvchiga bir tomondan, umumiy ilmiy taraqqiyot, ikkinchi tomondan maktab amaliyotining rivojlanishi o'rtasidagi muntazam aloqalarni kashf qilish imkoniyatini beradi. Tadqiqotlarga ko'ra, maktab va pedagogika tarixidagi hodisa va faktlarni pedagogika va psixologiyaga oid ilgari olingan bilimlar asosida tahlil qilish bo'lajak o'qituvchiga o'tmish g'oyalarida ilg'or elementlarni ko'rish, ta'lim va tarbiyaning turli tushuncha va nazariyalarining mohiyatini anglashiga ko'maklashadi[3].

Bularning barchasi ilgari yo'l qo'yilgan xatolarning takrorlanishiga yo'l qo'ymaydi, zamonaviy pedagogika va maktab amaliyotida ilg'or pedagogik merosni ijodiy rivojlantirish natijalarini aniqlashga imkon beradi, shuningdek, ma'lum darajada ta'limning keyingi rivojlanish yo'nalishlarini bashorat qilish imkonini beradi. Pedagogika tarixi kursining bo'lajak mutaxassislarga tarbiyaviy ta'sirini unutmazlik kerak. O'tmishning taniqli o'qituvchilarining farzand tarbiyasi yo'lidagi fidokorona fidoyiliklarini oshkor qilish, ularning o'z o'quvchilariga bo'lgan samarali mehr-muhabbatini namoyish etish, o'z manfaatlari yo'lida shaxsiy manfaat va afzalliklarni rad etish, bo'lajak o'qituvchi-pedagogning kamol topishida juda muhimdir. Ya.A. Komenskiy, J. Korchak, A.S. Makarenko, I.G. Pestalozzi, V.A. Suxomlinskiy, L.N. Tolstoy, K.D. Ushinskiy kabi insonparvar pedagoglarning ilmiy asarlari va yorqin faoliyati yosh avlodga o'rnak bo'lib qoldi. Bu bo'lajak o'qituvchilar va pedagogik psixologlarning axloqiy tarbiyasi uchun unumli material bo'lib, u har doim ham oliy pedagogik o'quv yurtlarida o'quv va ayniqsa darsdan tashqari ishlarda qo'llanilmaydi.

Shu bilan birga, A.N. Jurinskiyning so'zlariga ko'ra, pedagogika tarixi fanining o'zida muammolarni qayta ko'rib chiqish va yangi mavzularning paydo bo'lishi odatiy holdir. Bu ilmiy yondashuvlar, mulohazalar va baholashlarning o'zgarishi, o'sishi bilan bog'liq pedagogika tarixining tadqiqot sohalari. Shunday qilib, pedagogika tarixining o'zgaruvchan uslubiy matritsasi kontekstida, ko'rinib turibdiki, faqat shaxsiyat bo'yicha tadqiqotlar o'z-o'zidan tugaydi. Bu buyuk mutafakkirlarning pedagogik merosini o'rganishdan butunlay voz kechish kerak degani emas. Bu ularning g'oyalarini

ko'rib chiqish haqida muayyan pedagogik paradigmlar, oqimlar, tushunchalarning tarixiy asoslari haqida ma'lumot berishda muhimdir.

Pedagogika tarixida yevrosentrik yondashuvni yengish, turli g'oyalar, ta'limotlar, tushunchalarning ahamiyatini to'g'riroq anglash, diniy va dunyoviy munosabatlarni chuqurroq tahlil qilish va h.k.lardan kelib chiqqan ilmiy muammolar ochiqligicha qolmoqda. Shunday qilib, yevropasentrizmga alternativlarni ishlab chiqish, pedagogika tarixi asosan g'arb sivilizatsiyasi yutuqlarini tasvirlashga qisqartirilganda, stereotiplar va ekstremallardan qochish imkonini beradi. Darhaqiqat, pedagogika tarixi dunyoning turli mintaqalarida istiqomat qiluvchi eng xilma-xil xalqlarning tarbiya va ta'lim sohasiga daxldorligidan dalolat beradi. Barcha sivilizatsiyalar tarbiyasi va ta'limi tarixida ko'tarilishlar va pasayishlar davri bo'lgan: Gretsiya shahar-davlatlari (miloddan avvalgi VI-IV asrlar), Xitoyning "oltin davri" (III-X asrlar), islom uyg'onish davri (IX-XII asrlar), Markaziy Osiyo renessansi (XIV-XV asrlar), G'arbiy Yevropa uyg'onish davri (XIV-XVII asrlar), XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiyada ijtimoiy va pedagogik fikrning yuksalishi va hokazo.

Pedagogika tarixi inson tarbiyasining yaxlit nazariyasi sifatida Evropadagi birinchi burjua inqiloblari davridan boshlanadi va Evropa ta'limi amaliyotini umumlashtirgan va nazariy jihatdan tushungan chex mutafakkiri Y.A.Komenskiy nomi bilan bog'liq. Komenskiyning "Buyuk didaktika" asarida ta'lim va tarbiyaning asosiy muammolari ko'rib chiqiladi. Komenskiy ta'limning sinf-dars tizimining asoschisi edi. Komenskiyning pedagogik nazariyasi uning "Inson ishlarini tuzatish bo'yicha umumiy maslahatlar" fundamental asarida bayon etilgan keng ijtimoiy-siyosiy kontsepsiyasining uzviy qismi bo'lib, uning qismlaridan biri ("Pampediya") butunlay pedagogik masalalarga bag'ishlangan[4]. Xususan, u insonning butun umri davomida uzluksiz ta'lim va tarbiya berish g'oyasini birinchi marta shakllantirdi va ochib berdi, ta'limning asosiy quroli sifatida darslik tayyorlashga qo'yiladigan talablarni belgilab berdi va hokazo.

XVIII asrda ta'lim-tarbiya masalalarini nazariy jihatdan ishlab chiqish asosan ma'rifatparvarlik doirasida amalga oshirildi. Jon Lokkning odamlarning tabiiy tengligi haqidagi ta'limotiga asoslanib, yetakchi fransuz mutafakkirlari (K.A.Gelvetsiy, D.Didro, J.J.Russo va boshqalar) shaxs shakllanishida ta'lim va muhitning hal qiluvchi roli haqidagi pozitsiyani ishlab chiqdilar. Didro, xususan, shaxs individualligini rivojlantirishni tarbiyaning asosiy vazifalaridan biri deb hisoblagan. Fransuz materialistlari sxolastik ta'lim deb atalmish ta'limni siqib chiqarishi kerak bo'lgan haqiqiy ta'lim g'oyasini asoslab berdilar va ommalashtirdilar. Pedagogik fikr rivojiga eng katta hissa XVIII asrda tabiiy, erkin ta'lim kontsepsiyasining ("tabiiy va erkin ta'lim" nazariyasi) asoschisi bo'lgan J.J.Russo tomonidan qo'shildi. Russo bolalarni turli yosh bosqichlarida ularning jismoniy va ma'naviy rivojlanishining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda tarbiyalashning vazifalari, mazmuni va usullarini belgilashga harakat qildi, bolalarni o'qitish usullarini faollashtirish talabini ilgari surdi. Russo

g'oyalarining ta'sirini 1789-1793 yillardagi inqilob davrida Frantsiyada xalq ta'limi tizimini isloh qilish bo'yicha demokratik loyihalarda, nemis filantropolari (I.B.Bazedov, X.G.Zalsman, I.G.Kamp va boshqalar) faoliyatida ko'rish mumkin.

XVIII-XIX-asrlar pedagogik tafakkuri nemis mumtoz falsafasining bir qator qoidalari (I. Kant, J. G. Fixte, G. V. F. Gegel) ta'sirida bo'lgan. Pedagogik muammolarni to'g'ri ishlab chiqishda psixologiya ma'lumotlari asosida ta'lim va tarbiya nazariyasini qurishga harakat qilgan shvetsariyalik demokrat pedagog I.G.Pestalozining faoliyati muhim bosqich bo'ldi. Pestalozining ta'lim va tarbiya jarayonida bolaning rivojlanishi, mehnatga o'rgatish masalalari, o'qish, yozish, sanash, geografiya va boshqalarni boshlang'ich o'rgatish usullariga oid tajribasi va fikrlari fanning rivojlanishiga turtki bo'ldi[5].

XIX asrning birinchi yarmida nemis o'qituvchisi, psixolog va faylasuf I.F. Gerbart pedagogikani falsafa va psixologiyaga asoslangan ilmiy asoslangan nazariya sifatida ko'rsatishga harakat qildi (birinchisi ta'lim maqsadlarini asoslaydi, ikkinchisi bu maqsadlarga erishishning to'g'ri yo'llarini topishga imkon beradi). Pedagogikaning keyingi rivojlanishida Gerbartning bir qator qoidalari (ta'limga qiziqishning roli, ta'limning tarbiyaviy xarakteri, ta'lim jarayonining tuzilishi va boshqalar) qo'llanildi. Biroq, shu bilan birga, burjua o'qituvchilari Gerbart ta'limotining konservativ tomonlarini ham o'rgandilar, bu uning bolalarni boshqarish nazariyasida o'z ifodasini topdi, bu esa mohiyatan cheklash va jazolarning batafsil tizimi yordamida bolaning shaxsiy rivojlanishini cheklashga olib keldi. Islohotchi pedagogikaning turli oqimlari ("yangi ta'lim", "mehnat maktabi", "badiiy tarbiya uchun harakat", "shaxs pedagogikasi" va boshqalar) vakillari har bir bolaning shaxsiyatini erkin rivojlantirish, yangi tashkiliy-huquqiy rivojlanishni, o'qitish shakllari va usullari, maktab ta'limi mazmunini o'zgartirish, maktabning tarbiyaviy jihatini kuchaytirishni targ'ib qildi. Islohot pedagogikasining J.Dyui, G.Kershenshtayner, L.Gurlitt, G.Sharrelman, O.Dekroli, M.Montessori, A.Feryeri kabi arboblarning g'oya va tushunchalari, XX asrning o'rtalarigacha hukmronlik qildi, ammo hozirgacha o'z ta'sirini ma'lum darajada saqlab qoldilar.

XVI-XVII asrlarda Rossiya va Belorussiyada nasroniy-feodal ta'lim tushunchasidan farqli o'laroq, insonning asl gunohkorligini yengib, unda kamtarlik va dindorlik tuyg'ularini rivojlantirish, insonga nisbatan gumanistik qarashlar tarqala boshladi (ushbu maktablar rahbarlari F. Skorina, S. Budniy, Simeon Polotskiy, Epifanius Slavinetskiy va boshqalar). Shu bilan birga, Belorussiya yerlarida maktab ta'limining shakllanishi va rivojlanishi polonizatsiya va katolikizatsiya jarayonlari, keyinchalik esa ruslashtirish jarayonlari doirasida amalga oshirildi.

XIX asr 60-yillariga qadar Rossiyada ilg'or pedagogik g'oyalar, asosan, inqilobiy demokratik ijtimoiy fikrga mos ravishda rivojlanib, uning uzviy qismini tashkil etdi. Ushbu g'oya mualliflari A.N.Radishchev, A.I.Gersen, V.G.Belinskiy, A.N.Dobrolyubov, N.G.Chernishevskiy, D.I.Pisarev va boshqalar edi. Inqilobiy demokratlarning e'tiborini

ta'limning mohiyati, maqsad va vazifalarini ochib berish, ta'lim va tarbiya mazmuni va usullari va boshqalar bilan bog'liq masalalar jalb qildi. Ular tarbiyaning maqsadini inqilobiy materialistik dunyoqarashga ega bo'lgan vatanparvar, ijtimoiy yovuzlikka qarshi murosasiz kurashuvchi, keng bilimli va mehnatsevar fuqaroni tarbiyalashdan iborat deb bildilar[6].

XIX asr tabiatan krepostnoylikka qarshi bo'lgan keng ijtimoiy-pedagogik harakatni hayotga olib keldi. Maorif muammolari va tayyorlanayotgan maktab islohotini muhokama qilishda taniqli olimlar, yozuvchilar, xalq maorif namoyandalari (N.I.Pirogov, L.N.Tolstoy, N.X.Vessel va boshqalar) qatnashdilar. Asosiy e'tibor maktabning maqsadi, ta'limni insonparvarlashtirish, ta'lim mohiyatini o'zgartirish va o'qitish metodikasi va boshqalarga qaratildi. Xorijiy pedagogik nazariyalar va ta'lim tizimlaridan tanqidiy foydalanmaslikka qarshi kurash avj oldi, milliy ta'lim tizimini yaratish harakati boshlandi. Bularning barchasi pedagogikaning mustaqil ilmiy faoliyat sohasiga ajralishiga, uning professional darajada rivojlanishiga yordam berdi.

Ilmiy pedagogikaning tadqiqot ob'ekti "pedagogik fakt (hodisalar)"dir. Bunday holda, bola, shaxs tadqiqotchining e'tiboridan chetda qolmaydi. Aksincha, pedagogika inson haqidagi fanlardan biri bo'lgan holda, uning shaxsini rivojlantirish va shakllantirishga qaratilgan maqsadli faoliyatni o'rganadi. Binobarin, pedagogika o'zining ob'ekti sifatida shaxs, uning psixikasi (bu psixologiyaning ob'ekti) emas, balki uning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan pedagogik hodisalar tizimiga ega. Demak, pedagogikaning ob'ektlari jamiyatning maqsadli faoliyati jarayonida inson shaxsining rivojlanishini belgilovchi voqelik hodisalaridir. Bu hodisalar ta'lim deb ataladi. Pedagogika ob'ektiv dunyoning o'sha qismidir. Pedagogikaning predmeti - bu maxsus ijtimoiy muassasalarda (oilalar, ta'lim va madaniyat muassasalari) maqsadli tashkil etilgan haqiqiy yaxlit pedagogik jarayon sifatidagi ta'limdir. Pedagogika bu holda pedagogik jarayonning (ta'limning) mohiyatini, qonuniyatlarini, rivojlanish tendentsiyalarini va istiqbollari insonning butun hayoti davomida rivojlanishi omili va vositasi sifatida o'rganadigan fandır. Shu asosda pedagogika uni tashkil etish nazariyasi va texnologiyasini, o'qituvchi faoliyati (pedagogik faoliyat) va o'quvchilar faoliyatining har xil turlarini takomillashtirishning shakl va usullarini hamda ularning o'zaro ta'siri strategiyasi va usullarini ishlab chiqadi. Fan ishlab chiqarish va texnologiyaga nafaqat g'oyalarni yaratish orqali, balki boshqa kanallar orqali ham ta'sir qiladi: iqtisod, tashkilot va boshqalar[7].

Pedagogikaning predmeti - ta'lim jarayonida vujudga keladigan munosabatlar tizimi, shuningdek, ta'limning o'zi oilada, jamiyatda, ma'lum tabiiy, ijtimoiy, iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy sharoitlarda, ongli ravishda tashkil etilgan jarayon sifatida vujudga kelishidir. Ilmiy umumlashmalarni ifodalovchi asosiy pedagogik tushunchalar pedagogik kategoriyalar deb ham ataladi. Asosiy pedagogik kategoriyalarga tarbiya, ta'lim kiradi. Bizning fanimiz ham rivojlanish va shakllanish kabi umumiy ilmiy kategoriyalar bilan keng faoliyat yuritadi. Ta'lim - bu shaxsni shakllantirishning

maqsadli va tashkiliy jarayoni. Pedagogikada "tarbiya" tushunchasi keng va tor ijtimoiy ma'noda hamda keng va tor pedagogik ma'noda qo'llaniladi. "Pedagogika nazariyasi va tarixi" o'quv modeli bo'lajak o'qituvchilarda yuksak pedagogik tafakkur shakllanishiga xizmat qiladi. Pedagogik tafakkur esa, birinchi navbatda, shaxsiy o'zini o'zi anglash va kasbiy faoliyat orqali o'zini o'zi takomillashtirish, shaxsiy manfaatlar va ehtiyojlarni qondirish uchun zarurdir. Shuningdek, u shaxsiy tushunchalarni yaratish, kasbiy faoliyatni rejalashtirish, shaxsiy nuqtai nazarni qo'llab-quvvatlash, har qanday vazifani qiziqarli va samarali qilish, qulay muhit yaratish, bahslashish va eng ko'p qobiliyatlarni shakllantirishga yordam beradi, muhimi, talabalarni samarali va muvaffaqiyatli o'qitishga yordam beradi[8].

Ta'lim - o'qituvchi va o'quvchilarning bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirish, dunyoqarashini shakllantirish, o'quvchilarning aqliy kuchi va salohiyatini rivojlantirish, o'z-o'zini tarbiyalash ko'nikmalarini mustahkamlashga qaratilgan, maqsad qo'yadigan va boshqariladigan o'zaro munosabatlar jarayonidir. Ko'nikmalar - olingan bilim, hayotiy tajriba va olingan ko'nikmalarga asoslangan amaliy va nazariy harakatlarni ongli va mustaqil ravishda bajarishga tayyorlaydigan bilimlar majmuidir. Ko'nikmalar amaliy faoliyatning tarkibiy qismlari bo'lib, zarur harakatlarni bajarishda namoyon bo'ladi, takroriy mashqlar orqali mukammallikka erishiladi. O'quvchilarga u yoki bu bilimlarni yetkazishda o'qituvchilar doimo ularga kerakli yo'nalish beradilar, go'yo ularni hayot yo'liga tayyorlaydilar, lekin aslida juda batafsil eng muhim dunyoqarash, ijtimoiy, mafkuraviy, axloqiy va boshqa ko'plab munosabatlar maktab va oila davrasida shakllanadi. Demak, ta'lim tarbiyaviydir. Xuddi shunday, biz har qanday ta'limda doimo o'rganish elementlari mavjudligini tan olishimiz kerak. O'rgatish - tarbiyalash, tarbiyalash - o'rgatish. "Ta'lim" va "amaliyot" tushunchalarining sohalari qisman bir-biriga mos keladi. Ta'lim o'rganish natijasidir. To'g'ridan-to'g'ri ma'noda o'rganilayotgan mavzular haqida obrazlar, to'liq tasavvurlarni shakllantirishni anglatadi. Ta'lim - o'quvchi o'zlashtirgan tizimlashtirilgan bilim, ko'nikma, fikrlash usullari hajmini cheklamaydi.

O'z-o'zini tarbiyalash - mustaqil ta'lim, fan, texnika, madaniyat, siyosiy hayotning istalgan sohasida tizimli bilimlarni o'zlashtirish jarayonidir. Shu bilan birga, o'z-o'zini tarbiyalash o'z-o'zini mukammallashtirish vositasidir, chunki u maqsadga erishishda qat'iyatlilik, ichki tashkilotchilik, mehnatsevarlik va boshqa axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga hissa qo'shadi. Keng ma'noda o'z-o'zini tarbiyalash deganda o'quvchining o'rganilayotgan material bo'yicha mustaqil ishlashi bilan bog'liq bilimlarni o'zlashtirishning barcha turlari tushuniladi.

Ming yilliklar bo'sag'asida insoniyatning eng dolzarb muammolaridan biri bu tarbiya va ta'lim muammosidir. Ta'limning zamonaviy muammolari va istiqbollarni yaxshiroq tushunish uchun so'nggi yillarda nafaqat ta'lim g'oyalari va pedagogik qarashlarni xronologik tartibda tasvirlash, balki ta'lim va pedagogik fikr tarixiga murojaat qilish kerak. Ta'lim tarixi va uning hozirgi holatini ko'rib chiqish uning

ma'lum bir davrdan ajralmasligini tasdiqlaydi. Har qanday tarixiy davrda va har qanday jamiyatda ta'lim tizimi, uning maqsad va vazifalari, tuzilishi va tashkil etilishi hamisha muayyan ijtimoiy tizimning hozirgi holati, uning rivojlanish tendentsiyalari va istiqbollarini ifodalaydi.

Maktab va pedagogika fani murakkab va ko'p asrlik taraqqiyot yo'lini bosib o'tdi. Pedagogika asta-sekin g'oyalar va tushunchalar yig'indisidan mustaqil, fundamental fanga aylandi. Maktab va pedagogika tarixini o'rganish umumiy pedagogik madaniyatni shakllantirishning muhim shartidir, chunki u tarbiya va ta'lim nazariyasi va amaliyotining genezisi haqida bilim beradi, dunyoqarash va pedagogik kasbiylikni shakllantirishga yordam beradi. Pedagogika tarixi pedagogika fanining bir tarmog'i va o'quv fanidir. O'quv fani sifatida u kishilik jamiyati taraqqiyotining turli bosqichlarida yosh avlodni tarbiyalash va o'qitish nazariyasi va amaliyotining holati va rivojlanishini o'rganadi. "Pedagogika nazariyasi va tarixi" o'quv fani pedagogika va psixologiyaning asosiy kurslari bilan mantiqiy bog'liq bo'lib, turli pedagogik hodisalarning paydo bo'lishi va rivojlanishini, ularning jamiyat taraqqiyotining o'ziga xos tarixiy sharoitlari va pozitsiyalari bilan bog'liqligini tahlil qilishga qaratilgan.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi ta'lim vazifalarini hal qilish juda muhimdir:

- inson faoliyatining alohida turi sifatida tarbiya va ta'lim rivojlanishining umuminsoniy va konkret tarixiy mohiyatini ko'rsatish;
- turli pedagogik tizimlarning mohiyati va mazmunini ochib berish;
- umumiy xususiyatlar va tub farqlarni aniqlagan holda xorijiy va mahalliy pedagogik fikrning rivojlanish mantiqini kuzatish;
- pedagogik ixtisoslik talabalarining o'z-o'zini tarbiyalashi va malakasini oshirishga ko'maklashish hamda ularning mustaqil ilmiy-tadqiqot ishlari ko'nikmalarini oshirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Богуславский М.В. Современное историко-педагогическое образование в России // Отечественная и зарубежная педагогика. 2013. № 1 (10). С. 6–13.
2. История педагогики и образования : учеб. пособие / авт.-сост. Е.В. Намсинк. Омск : Полиграфи-ческий центр КАН, 2015. 303 с.
3. Савин М.В. Становление истории педагогики как отрасли социогуманитарного знания // Историко-педагогический журнал. 2013. № 2. С. 98–122.
4. Соловейчик С.Л. Час ученичества. М. : Дет. лит., 1986. 383 с.
5. Pestalozzi I.G. Selected Pedagogical Works in Two Volumes / Ed. V.A. Rotenberg, V.M. Clarina. - M.: Pedagogy, 1981.- t.1. - S. 7-46.-С. 61-212.
6. Petrov A.V. The history of the formation of the pedagogical system of developing education // Science and Education. - 1998. - No. 1. - P.6-9.

7. Олимов Ш, Сайфуллаева Н. Педагогико-экономические аспекты интеграции образования, науки и производства в условиях региональных вузов на современном этапе. *Siberian Pedagogical Journal*, № 3 / 2019. – С.71.

8. Shaydullayeva K. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik tafakkurni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari. *QarDU xabarlaril ilmiy jurnali*, 4/1(59) 2023, 168-bet.